

Obdobie druhej svetovej vojny, slovenského štátu či Slovenského národného povstania... postupne sa strácajú aj priami svedkovia týchto udalostí. Dobové reálie zdokumentujú historici, ale odkryť ľudské vlastnosti,

postoje, pocity či charakter dokážu len príbehy. **Obraz o udalostiach a ľuďoch tejto doby si môžeme vytvoriť vďaka literárnym dielam**, slovným záznamom, ktoré zachytávajú človeka v krízových situáciách, keď je nútený obnažiť svoje

vnútro, prejavíť svoje kvality či morálne nedostatky. Mnohé z toho sú aktuálne v každej dobe, v pozmenenej forme sa týkajú aj nás.

Námestie svätej Alžbety – Rudolf Jašík

1 Ukážka

(výber z kapitoly 2. V múdrej štíhlejšej veži)

Diskusia

- ▶ Čím sa cítili **ohrození/nehrození** Igor a Eva?
- ▶ Čo **obmedzuje** naše rozhodnutia a naše správanie?

- ▶ Ako môže **spoločnosť ovplyvniť** naše vnímanie, postoj k svetu či napríklad budúcnosť?
- ▶ Stretli ste sa s podobnými situáciami **v súčasnosti**?

– Eva! – pátral tmu očami, usilujúc sa zachytiť obrysy jej tela. Ale noc mlčala. Mlčal starý gaštan.
 – Kde si bol tak dlho? – zacupotalo v tme. Hlas Evy bol rozochvený, ale bez výčitky.
 – Čakala som... – pristúpila celkom blízko. – Hľadala som ťa doma, aj na Hlavnej ulici som bola, ale nikdy ťa nebolo, Igor. Vieš, že do mesta prišlo nemecké vojsko. Otec hovoril...
 – Nevieš. Čo ťa po Nemcoch. Pod', daj mi ruku! – viedol ju isto, ako vo dne.
 Ale stiesnený Evin hlas ho zarazil:
 – Naozaj nevieš, alebo tajíš?
 – Čo? – nahol hlavu dopredu.
 – O Nemcoch. Takí strašní... eses...
 – A čo máš s tými Nemcami?
 – Čo ja viem, Igor. Nevieš ako bude, čo bude... – a po ťažkej odmlke doložila: – ... s nami.
 Bývali blízko seba, delili ich dva domce. Ale stála medzi nimi priehrada, vysoká, na vtedajšie časy závratne vysoká, a oni o nej nevedeli. Eva bola židovka a Igor – bohvie čím. Podľa vonkajších znakov sa to určiť nedalo, ani podľa farby šiat, ale podľa matriky – katolík.
 Chytil jej ruky. Nechala si ich voľne nadnášať. Mala ich ťažké. Cítil, ako jej v žilách pulzuje krv, celkom obyčajná, červená a predsa iná – židovská. Nevedel, že mesto onedlho zaplavia čriedy, ktoré ju budú piť po litroch, hektolitroch až do zadusenia. Nevedel, a preto bol šťastný, trochu zamyslený. Eva si vyslobodila ruku z Igorových dlaní.
 A mal na jazyku slová, že sa jej už spýta, keď začul tichý vzlykot.

– Čo ti je, Evička? Prečo plačeš? – objal ju okolo pliec. Nevzpierala sa, ale ako si zastala pri ňom, podkosila ju slabosť, padla mu na prsia a horko zaplakala. Hladil jej vlasy a bezmocný, zúfalý na nič sa nespýtoval a plakal s ňou.
 – Židom sa budú od zajtrajška ľudia vyhýbať, a keď ich stretnú, spravia sa slepými. Myslela som, že aj ty... že už neprídeš. – Tón bol ľadový.
 Pred niekoľkými sekundami si Igor prvý raz uvedomil, že Eva je židovka, ale nič mu to nevravelo. Ani sa netešil, ani nermútil. Keď je židovka, je to asi fakt, na ktorom sa nedá nič meniť, ale fakt bezvýznamný. Komuže ho treba?
 Eva vecne bez jediného záchvevu citu doložila:
 – Keby bolo svetlo, videl by si, ako mi pristane. Vzala som si ju so sebou. Budem ju nosiť na srdci. Je z najlacnejšej látky – ako pre židov.
 Slová ohlušovali, tichosť po nich bola trpká.
 – Daj ju sem, tú hviezdu! – nastavil dlaň.
 – Chceš ju nosiť miesto mňa?
 – Daj!
 Podala. Ohmatal látku a rozdrapil
 Prečo Eva? Prečo nie niekto iný, prečo vôbec niekto? Veď život je jeden a krátky a všetko v ňom nezmyselné, čo neslúži láske.
 – Nebudeš nosiť hviezdu! Iní nech nosia, ale ty nie! A kto vymyslel takto ľudí značiť? Kone sa značkujú.
 – Kôň a žid, to je dnes jedno.
 – Netráp sa, Evička! Nedám ťa, nikomu, – bradu jej podvihol a priložil svoju tvár k jej usazeným očiam. Koľko síl v sebe cítil, akou odvahou blčalo jeho osemnásťročné srdce!

Označení

- › **Zaznamenajte** svoje pocity. Aké je to byť označený? Ako sa zmenil váš postoj/vzťah k označenému?

Tajná správa

- › Máte skúsenosť s uchovaním tajomstva? **Vydržali by ste** nepreznáť sa/ho ani pod tlakom?

Hranice

- › **Zaznamenajte** svoje pocity zo situácie. Kedy ste sa cítili bezmocní, sám proti všetkým?

2 Ukážka

(výber z kapitoly 10 Slávnosť pobožných študentov)

Diskusia

- › Ako by vyzerala **budúcnosť Igora a Evy**, keby sa im podarilo utiecť?
- › Aké konkrétne okolnosti by donútili vás **opustiť svoj domov**?
- › S čím všetkým sa musí zápasiť **cudzinec v novom prostredí**?
- › Ako by ste **prijali takýchto cudzincov**?
- › Stretli ste sa s podobnými situáciami **v súčasnosti**?

Vo dvore pod oknami sedí Igor a pri ňom Eva. Dievča bez hviezdy. Odvtedy, čo jej Igor rozkázal, aby odvalila kameň z prs, nevie sa na ňu vynadávať. Ale krása je ako dynamit. Vyhodí človeka do povetria. Také zrážky, také explózie zanechávajú pod očami čierne škvrnky.

Preto sa Igorovi chveje zrak. Bojí sa o svoju lásku, o Evu sa bojí.

– Si šťastná? – s vetrom, čo dvorom mietol lipové lístie, niesol sa Igorov šepot a splýval.

– Áno. A ty? –

– Keď mama vyzdravie, utečieme. Ďaleko utečieme. Eva privrela oči. To vidiny cudzích krajov a ľudí.

– Tam, kde nás nepoznajú. Aby si nemusela nosiť židovskú hviezdu. Budeme žiť načierno. Mnoho ľudí dnes tak žije, – šepce. Dbá, aby sa nič nezanieslo ani tomu vetru, čo si podúva, zľahka pofukuje.

– Ďaleko utečieme. – Igor je šťastný, že tomu Eva nerozumie. Eva nemá právo vyjsť bez hviezdy ani na námestie. Ale má právo na radosť.

Zbaľ sa!

- › Napíš svoj **cestovný zoznam** pre prípad rýchleho odchodu.

Dôvod odchodu

- › Aké **konkrétne okolnosti** by vás donútili opustiť svoj domov?

Možnosti cestovania

- › **Vypátrajte a uvažujte**, aké možnosti a okolnosti umožňovali (či donútili) ľudí v prvej polovici 20. storočia cestovať. Aké sú rozdiely oproti súčasnosti?

Nadrealizmus

1 Automatické písanie

Podľa Pavla Gašparoviča Hlbinu (katolícka moderna) sa surrealizmus definuje ako čistý psychický automatizmus, ktorým chceme vyjadriť skutočnú funkciu **myšlienky bez kontroly rozumu, estetiky a morálky**.

V surrealistickom manifeste z roku 1924 odporúča autor automatické myslenie, „ktoré by bolo pozbavené nielen rozumovej kontroly“, ale aj „hocijakého estetického či morálneho zámeru!“ (neskôr **hocijaký** zámer pozmenil na **vedomý** estetický či morálny zámer)

- › **Vyskúšajte si** aj vy automatické písanie. Píšte automaticky bez sebakontroly na tému **SEN**:

2 Asociatívne myslenie

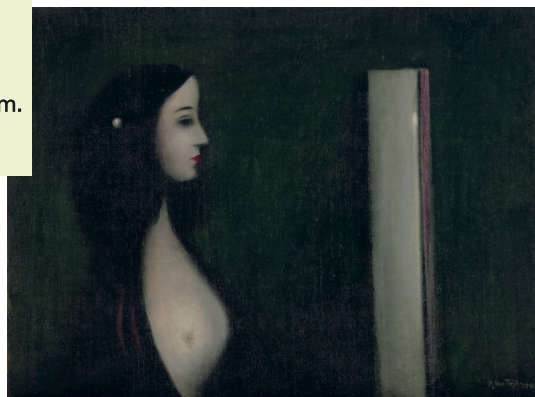
- › Vo svojom automatickom texte zvýraznite prídavné mená. Doplňte k nim podstatné mená na základe prvej asociácie (predstavy), ktorú vám pripomenú. **Usporiadajte spojenia do veršov**.

3 Skladačky a koláže

- ▶ **Prečítajte si** ukážku z básne **Rudolfa Fabryho**. Uvažujte o myšlienkach v jednotlivých veršoch. Rozdeľte verše podľa typu písma a logiky myšlienok. Ako sa zmenil význam textu?
- ▶ Napíšte súvisle za sebou **myšlienky na tému Odraz v zrkadle**. Rozstrihajte ich a poukladajte do riadkov tak, ako by za sebou nikdy nemohli nasledovať. Hľadajte rôzne variácie. Pozorujte, čo každé nové usporiadanie veršov robí s rytmom a významom verša.

Starenke rozkvitli **prsty tri**
Dni pred smrťou
Sa dívajú
Družičky za rušajúcim vlakom.

Peter Matejka: Pred zrkadlom

4 Metafory a obrazy

Hoci sa nadrealizmus v slovenskom prostredí snažil hľadať vlastný výraz a odosobnenie od akéhokoľvek zámeru, udalosti 2. svetovej vojny sa predsa stali silným momentom, ktorý sa odrazil aj v tvorbe nadrealistov. Tieto vyjadrovali prekvapivými, silnými metaforami – **obrazmi vytvorenými na základe podobnosti**. Metafora vyjadruje vzťah skutočného a obrazného, je to vlastne v realite nezmyselné spojenie (napr. vyplula ho električka).

- ▶ **Vytvorte** vlastnú definíciu metafory.
- ▶ **Nájdite** metafory v básňach.
- ▶ Inšpirujte sa výtvarnými dielami a **vytvorte vlastné** metafory a ďalšie obrazné pomenovania vojny.

Metafora je

Jakub Bauernfreund: Hrôzy vojny

Nad dvorom melanchólie
Zábradlie vetra
Píska posledným pohrebiskám
Strom
Tieň ktorého havrania podoba
Okúzljuje
Mňa
I teba
Všetky tvoje srdcia

– Vladimír Reisel

Ohnivý muž sedáva vraj na komíne
S vrecom plným krvi

– Rudolf Fabry

(...) keď bude zem bez tlkotu srdca hniť
a pomýli si cestu nad vypáleniskami
keď podzemné toky nadmú mŕtvych

– Rudolf Fabry

Eugen Nevan: Ústup

Vincent Hložník: Osamelý kôň